

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
VI Međunarodni naučni skup

danas

SPECIAL
EDUCATION
AND REHABILITATION
today

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
6th International Scientific Conference

*Zbornik radova
Proceeding*

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VI međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 14–16. septembar 2012.

The Sixth International Scientific Conference

**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 14–16, 2012

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2012.
Belgrade, 2012

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova Proceedings

VI međunarodni naučni skup
The Sixth International Scientific Conference
Belgrade, 14–16. 9. 2012.

Izdavač / Publisher:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / for Publisher:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:

prof. dr Nenad Glumbić, doc. dr Vesna Vučinić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD

Tiraž / Circulation:

200

ISBN 978-86-6203-037-5

SAMOPERCEPCIJA STUDENATA O RAZLOZIMA ZA STUDIRANJE NA FASPER-U U IZMENJENIM OBRAZOVNIM I DRUŠTVENIM OKOLNOSTIMA U SRBIJI

Marina Arsenović Pavlović, Slobodanka Antić
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Anđela Todorović
Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet

Pitanje razvoja profesionalne uloge i identiteta studenata FASPER-a je posebno važno u vremenima uvođenja inkluzivnog obrazovanja u praksu naše škole.

Cilj ovog rada je da utvrdi razloge za studiranje na FASPER-u kako ih navode sami studenti, kao i njihovu procenu kvaliteta informisanosti o uslovima u kojima će se realizovati njihov profesionalni život. Nalaze smo uporedili sa onim dobijenim u ispitivanju studenata Defektološkog fakulteta pre tri decenije. U radu je primenjen strukturirani upitnik. Ispitano je 152 ispitanika, a uzorak je reprezentativan u odnosu na pol, godinu i smer studija na FASPER-u.

Rezultati pokazuju da visok procenat studenata (73%) navodi pozitivno vrednovanje budućeg poziva kao razlog za studiranje FASPER-a: humanost, dinamičnost, zanimljivost, kreativnost, perspektivnost, rad sa decom i ljudima i pomoć hendikepiranima. Drugi rang zauzimaju odgovori u kojima se navodi zanimljivost nastavnih sadržaja (17%). Na trećem mestu je slučajan izbor bez jasnih razloga (4%). Među socijalnim uticajima koji su modelovali ovaj pozitivni odnos, 25% studenata navodi da je u najbližoj porodici neko defektolog i/ili prosvetni radnik. Podršku roditelja za izbor ovih studija dalo je 62%, 14% je ravnodušno, 7% je promenilo mišljenje ka pozitivnijem, a 3% se još uvek protivi.

Kvalitet informisanosti o budućem pozivu, studenti većinom procenjuju kao neodgovarajući (60%) jer nimalo ili nedovoljno poznaju uslove rada, mogućnosti napredovanja i zapošljavanja, vrste i težinu poslova. Procenjujući težinu studija, 68% studenata smatra da ona odgovara njihovim sposobnostima. Važan nalaz je da je 63% studenata promenilo mišljenje o specijalnoj edukaciji posle studentske prakse, mada je približno jednak procenat promenilo mišljenje u pozitivnom (48%) i negativnom pravcu (52%).

Nalazi ukazuju da se studenti danas, u odnosu na studente pre trideset godina, na ranijem uzrastu odlučuju za ove studije, imaju veću podršku socijalnog okruženja i značajno više njih bira fakultet zbog budućeg poziva, a ne kao kompromis u odnosu na druge životne i studentske zahteve i želje.

Ključne reči: profesionalni razvoj, motivi za izbor poziva, studije specijalne edukacije i rehabilitacije, studenti, samoprocene studenata

Jedan od indikatora intenzivnog menjanja našeg društva je stvaranje uslova za razvoj inkluzivne kulture i inkluzivnog obrazovnog okruženja. U obrazovnom kontekstu, ovaj poduhvat je podržan nizom propisa i dokumenata kojima se uređuje dugoročna politika Vlade i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije: izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV, 2009. godine), kao i Strategijom razvoja obrazovanja u Srbiji do 20201. Zbog toga je veoma važno da studenti, budući profesionalci u ovoj oblasti, u toku svog inicijalnog obrazovanja usvajaju elemente ove inkluzivne kulture (Arsenović Pavlović, 2003a; Arsenović Pavlović, 2003b; Arsenović Pavlović, Jolić, 2008; Radivojević, Jerotijević i sar. 2007; Vizek Vidović, 2008). S druge strane, ekonomski milje deluje demotivišuće

1 Ovaj dokument je usvojen u Vladi Republike Srbije 25. oktobra 2012. godine.

na studente specijalne edukacije i rehabilitacije: visoka nezaposlenost, upisna politika fakulteta koja nije povezana sa potrebama tržišta rada, najave restriktivne politike u javnom sektoru i slično. S treće strane, klimu studiranja specijalnih edukatora kod nas odlikuje veliki broj studenata, dominantnost ženske populacije, preovlađujuće medicinsko srednjoškolsko obrazovanje kandidata i veliko opterećenje studenata (Arsenović Pavlović, M., Jolić, Z., 2007). Metode vaspitno-obrazovnog rada na Fakultetu nisu dovoljno raznovrsne (na primer, nema uslova za iskustveno učenje koje može da doprinese razvoju osetljivosti za druge, empatije i introspekcije, koji spadaju u najvažnije kompetencije budućih stručnjaka). Između ostalog, kao posledica se javljaju teškoće u komunikaciji studenata sa nastavnim osobljem (pojačava se apatija, broj konflikata, nezdravo takmičenje i slično).

Ciljevi ovog istraživanja su da se utvrdi samopercepcija studenata o razlozima za studiranje na FASPER-u ovom društvenom trenutku, da se ova samopercepcija uporedi sa nalazima sličnog istraživanja pre trideset godina i posredno da doprinosi javnoj diskusiji o kvalitetu obrazovanja stručnjaka koji se obrazuju na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (Arsenović Pavlović, M., 1995.a., Arsenović Pavlović, M., 1995.b.).

METOD ISTRAŽIVANJA

Metodom strukturiranog upitnika, pre tri decenije, sa studentima FASPER-a (tada, Defektološkog fakulteta), izvedeno je istraživanje na temu „Priroda motivacije studenata za studiranje na Defektološkom fakultetu” u okviru projekta Instituta za psihologiju u Beogradu². U ovom radu smo uporedili rezultate tog istraživanja sa rezultatima koje smo dobili sa današnjim studentima. Prikupljanje podataka obavljeno je na FASPER-u školske 2011/2012. god. na uzorku od 152 studenta (129 studentkinja i 23 studenta) od prve do četvrte godine, sa šest smerova. Uzorak je bio prilično reprezentativan u odnosu na godine studiranja, smerove na Fakultetu, kao i u odnosu na pol. Ispitani studenti su na FASPER došli iz različitih obrazovnih miljea, kao što je prikazano u Tabeli 1.

Tabela 1 – Prethodno obrazovanje studenata

1. rang	srednja medicinska škola 68 (45%)
2. rang	gimnazija 55 (36%)
3. rang	srednja ekonomska škola 13 (8,5%)
4. rang	srednje tehničke škole 6 (4%)
5. rang	učiteljski fakultet 4 (2,5%)
6. rang	ostale škole 6 (4%)

Iz Tabele 1 vidi se da u uzorku dominiraju studenti koji su pre upisa na fakultet završili srednju medicinsku školu i gimnaziju, što je reprezentativna proporcija za strukturu studenata FASPER-a. To je nalaz koji se ponovio u odnosu na ranije istraživanje od pre 30 godina (Arsenović Pavlović, M., 1995.).

Ukoliko je FASPER bio drugi izbor za one studente koji su napustili studije na drugim fakultetima ili nisu uspeali da polože prijemni ispit na željenom fakultetu, onda je najčešće reč o: studijima medicine, psihologije, pravima, Filološkom, Učiteljskom, Biološkom i Elektrotehničkom fakultetu.

² Projekat: „Socijalni i psihološki portret studenata budućih nastavnika i vaspitača”, 1982-1986, rukovodilac projekta dr. Lidija Vučić.

REZULTATI

Studentske samoprocene vezane za upis FASPER-a i slike o budućem zanimanju smo grupisali u dve celine. Prva se odnosi na pitanja o subjektivnom doživljaju uslova pod kojima je doneta odluka da upišu baš ovaj fakultet: koji su razlozi za donošenje ove odluke, kada je doneta, ko je imao najviše uticaja i kakvo je mišljenje roditelja o toj odluci. Druga grupa se odnosi na subjektivni doživljaj budućeg poziva (da li su imali i da li imaju odgovarajuće informacije, gde bi voleli da rade, koje su prednosti i mane budućeg poziva i slično).

a) Studentski opisi glavnih razloga i okolnosti zbog kojih su se upisali na FASPER

Tabela 2 – Učestalost glavnih razloga za upis na FASPER koje su naveli studenti

Humanost i ljubav prema pozivu	114 (73%)
Zanimljivost gradiva na fakultetu	26 (17%)
Nagovor drugih ili slučaj	7 (4%)
Stalni radni odnos	7 (4%)
Nemogućnost upisa na drugi fakultet	3 (2%)

Okolo tri četvrtine studenata ima pozitivnu motivaciju za buduću poziv i studiranje, koja se iskazuje kroz iskazivanje naklonosti prema vrednostima i osobinama poziva koje su visoko socijalno vrednovane kao poželjne. U okviru prve kategorije studenti su najčešće navodili: rad sa decom i ljudima, zatim, humanost poziva i pružanje pomoći hendikepiranim osobama. Takođe, značajan broj studenata (17%) ističe pojedine atraktivne odlike studija na FASPER-u, kao što su zanimljivost predmeta i naučnih oblasti.

b) Na pitanje kada se javila ideja (odluka) da buduću poziv bude iz domena defektologije (specijalne edukacije), studenti su davali odgovore prikazane u Tabeli 3.

Tabela 3 – Kada se javila želja za studijama FASPER-a

rang	u toku srednje škole 79 (51,97%)
rang	tek pred sam upis na FASPER 32 (21,05%)
rang	još u osnovnoj školi 9 (5,92%)
rang	ne mogu da procenim 32 (21,05%)

Podaci pokazuju da se kod polovine ispitanika odgovarajuća ideja, želja, odluka o budućem pozivu, formirala u toku srednjeg obrazovanja, što je i očekivan nalaz. Petina je odlučila neposredno pred upis, a petina se ne seća tog momenta odluke. To je nalaz koji govori da nešto manje od polovine (oni koji su odlučili pred sam upis i oni koji se ne sećaju tog momenta) nisu imali pozitivnu inicijalnu motivaciju za izbor fakulteta u toku srednje škole. Za tu grupu studenata je posebno važno da fakultet sadržajima i načinom rada učini njihovu odluku smislenim i pozitivnim izborom.

c) Uticaj sredine na izbor fakulteta

Na pitanje da li je neka osoba iz njihovog okruženja posebno podstakla interesovanje za studiranje na FASPER-u, u većini slučajeva postoji neka određena osoba i studenti su mogli da je identifikuju: 38 studenata (25%) ima u porodici defektologa i to su najčešće: majka (7), baba (6), tetka (5), deda (4), brat (2), stric, otac, itd. Kod 17 studenata

(11%) roditelji su prosvetni radnici, 18 (12%) je imalo za uzor nekog od rođaka, 13 (8,5%) nastavnika (nekoliko iz osnovne, a značajno više iz srednje škole), a psiholozi ili pedagozi su bili izvor motivacije samo za 6 (4%) studenata. Podaci ukazuju da su za studente FASPER-a značajniji uticaj u donošenju odluke o izboru fakulteta imale osobe iz porodičnog okruženja (48%), a značajno manje osobe iz školskog okruženja (12,5%), dok čak 39% studenata nije moglo da identifikuje uzore i podsticaje iz svog socijalnog okruženja. Podatak slikovito govori o generacijama koje sad studiraju: fakultet koji u svom imenu ima termin „edukacija“ biraju studenti koji nisu imali školske uzore i profesionalne modele za ugledanje (podatak je svojevrsna evaluacija douniverzitetskog obrazovanja kod nas), kao i da je značajan procenat mladih odluku o studiranju doneo autonomno i samostalno bez uticaja starijih iz svog okruženja.

d) Mišljenje roditelja o upisu na FASPER i podrška

Na pitanje o stavu roditelja studenata prema njihovoj odluci da studiraju FASPER, većina studenata ima punu podršku roditelja 94 (61,84%). Drugi rang čine „ravnodušni“ roditelji 22 (14,47%), na trećem su roditelji koji su promenili stav od negativnog ka pozitivnom 10 (6,58%), ima roditelja koji se i dalje protive odluci svoje dece o izboru fakulteta 4 (2,63%), ali ima i studenata koji nisu želeli da odgovore na ovo pitanje 22 (14,48%).

Drugu grupu pitanja čine pitanja o stepenu i kvalitetu informacija koje su bitne za budući poziv. Da bi samoprocene sa nivoa impresije sazrele u racionalno zrelo planiranje svoje budućnosti neophodno je da mladi ljudi poseduju odgovarajuće informacije o onome što ih čeka.

e) Studentske procene zadovoljstva kvalitetom informisanja o pozivu, ukazuju da 46 (30,26%) ih smatra „nezadovoljavajućim“, 45 (29,6%) „ne može da proceni“ kvalitet, 36 (23,68%) smatra „zadovoljavajućim“, a 25 (16,4%) je pitanje ostavilo bez odgovora.

Zabrinjavajući podatak je da samo oko jedne četvrtine studenata izjavljuje da je kvalitet informisanja o pozivu zadovoljavajući. Svi ostali, bilo da ih procenjuju kao nezadovoljavajuće, da ne mogu da ih procene ili nisu odgovorili na ovo pitanje, teško mogu da izgrađuju svoj profesionalni identitet bez informacija. Ovo jasno pokazuje da je potrebno razraditi posebne strategije informisanja, na čemu bi mogli da se angažuju stručnjaci na fakultetu.

f) Na pitanje da li je studentska praksa uticala na promenu mišljenja o pozivu (bilo pozitivno ili negativno), oko polovine studenata menja mišljenje o pozivu posle prakse: 48% menja mišljenje u pozitivnom smeru, a u negativnom 52%. Ovaj nalaz treba finije istražiti, naročito kod studenata prve i četvrte godine, jer kvalitativna analiza pokazuje da studenti navode pretežno ekonomske i sociološke razloge, a manje psihološke.

g) Ustanove u kojima bi studenti FASPER-a voleli da se zaposle po završetku studija. Ustanove koje studenti preferiraju za obavljanje profesionalne delatnosti su: škola 69 (45%), klinika 52 (34%), predškolske ustanove 28 (18%), centri za rehabilitaciju 22 (14,5%), savetovališta 16 (10,5%), centri za socijalni rad 8 (5%), naučne ustanove 6 (4%), laboratorije 6 (4%) i ostalo po 1 (0,6%) (KP dom, društvene ustanove i kancelarije). Drugim rečima, najviše ispitanika preferira rad u obrazovanju, a zatim na klinikama, u savetovalištim i u centrima za rehabilitaciju. Najmanje omiljena radna mesta su u kazneno-popravnim ustanovama, bibliotekama, kancelarijama i društvenim ustanovama.

h) Prednosti defektološkog poziva u studentskim procenama. Studenti su imali mogućnost da formulišu više od jednog iskaza, pa je ukupno bilo 200 iskaza. Prednosti se opisuju sledećim terminima: humanost 88 (44%), kreativnost 48 (24%), kraće radno

vreme 17 (8,5%), dinamičnost 14 (7%), samostalan rad 12 (6%) i ostali odgovori (dobre mogućnosti zapošljavanja, cenjen poziv u društvu, rad sa ljudima, nema prednosti) 21 (10,5%).

Najčešće prednosti poziva po mišljenju studenata su humanost i kreativnost, što znači da se studenti rukovode unutrašnjom motivacijom u profesionalnom izboru.

i) Studentske procene nedostataka defektološkog poziva

Nedostaci defektološkog poziva iz perspektive studenata su: slabe mogućnosti zapošljavanja 52 (34,21%), nisko cenjen u društvu 40 (26,32%), slabo plaćen 29 (19,07%), jako odgovoran posao 20 (13,16%), zahteva se težak rad 16 (3,95%).

DISKUSIJA

Kada se uporede rezultati koji se odnose na razloge za upis na FASPER današnjih studenata i onih od pre trideset godina (Arsenović Pavlović, M.1996.), oni su uglavnom isti. Prvi rang zadržava i dalje je **ljubav prema pozivu** i njegovim karakteristikama, ali se smanjuje značaj razloga **nemogućnost upisa ne željeni fakultet**, a raste rang razloga **zanimljivost gradiva** i javlja se nova kategorija **zaposlenih studenata u struci** (koje zakon primorava da se usavršavaju).

Uticaji socijalnog okruženja na izbor fakulteta kod kandidata su se delimično promenili, jer sada postoji činilac koji nije postojao ranije, a to je: **značaj najbližih rođaka i njihov uticaj**. U istraživanju iz 2012. godine studenti imaju u najbližoj porodici značajan broj osoba koje su zaposlene u specijalnom obrazovanju, vaspitanju i rehabilitaciji ili su završile studije na Defektološkom fakultetu.

Postoje promene i u momentu kada se javila ideja i odluka o studiranju ovog fakulteta. Danas, najveći broj ispitanika je o tome razmišljao još u toku srednjoškolskog obrazovanja, a kod nešto manjeg broja ideja se javila tek pred sam upis na FASPER. U istraživanju sprovedenom pre trideset godina najveći broj studenata izjavio je da im se želja da svoj budući poziv vežu za poslove iz domena defektologije javila tek pred sam upis, a kod nešto manjeg broja ta se ideja javila u srednjoj školi. Nalaz je očekivan jer se danas na profesionalnoj orijentaciji radi mnogo više na douniverzitetskom nivou školovanja. Osim toga, pre trideset godina, mnogi srednjoškolci nisu znali čime se bavi ovaj fakultet i kakav je profesionalni profil onih koji ga završe.

Kod najvećeg broja studenata postoji podrška roditelja u izboru fakulteta, prema istraživanju iz 2012. godine, a kod nešto manjeg broja roditelji su **neutralni** i nisu se protivili u pogledu izbora fakulteta. U istraživanju od pre trideset godina kod gotovo polovine ispitanika (47%) roditelji nisu podržavali izbor fakulteta, ali se nisu ni protivili, 34% roditelja su podržali odluku studenata bez rezerve, dok je kod 18% roditelja postojalo protivljenje kroz duži ili kraći vremenski period. U aktuelnom istraživanju 9% studenata navodi da su se roditelji u početku protivili ili da se i dalje protive izboru fakulteta.

Sadašnji studenti procenjuju kao glavnu prednost poziva **humanost**, dok je **dinamičnost** na jednom od najnižih mesta rang liste, dok su u istraživanju pre trideset godina navodili dinamičnost kao jednu od glavnih privlačnih karakteristika poziva (prvi rang). Međutim, otvara se pitanje koje konotacije se dodatno pridaju ovim terminima. Sa velikom pouzdanošću možemo očekivati da „dinamično“ pre trideset godina i danas nema isto značenje.

Nekadašnji studenti navodili su da su glavni nedostaci poziva **loša zarada**, zatim **necenjenost u društvu i velika odgovornost**, a sadašnji smatraju da je glavni nedostatak **slaba mogućnost zapošljavanja**.

Nekadašnji studenti smatrali su da su najcenjenije osobine poziva **interesantnost, mogućnost samopotvrđivanja i rad sa dobrim saradnicima**, a sadašnji **pomoć drugima i rad sa mladima**.

Obrazovanje i zanimanje roditelja. U poređenju sa istraživanjem iz 1982. god. možemo da zaključimo da su roditelji današnjih studenata znatno obrazovaniji. U istraživanju iz 1982. god. očevi su radnici i poljoprivrednici kod polovine ispitanog uzorka (46,77%), službenici sa višom i visokom spremom (32,83%) i službenici sa srednjom školom (19,9%).

U istraživanju iz 2012. godine majke ispitanika su najčešće sa srednjom stručnom školom 57 (37,5%) i višom i visokom školom 24 (16%), uglavnom su zaposlene, po zanimanju su: medicinske sestre, tehničarke, nastavnice (učiteljice), trgovci, itd.

U istraživanju iz 2012. godine očevi ispitanika su najčešće sa srednjom školom (79), zatim višom i visokom školom (31), po zanimanju su tehničari različitih profila, zaposleni u zdravstvu kao medicinski tehničari, radnici, nastavnici, inženjeri, sveštenici, službenici, policajci itd.

Zbog velikog broja uskraćenih odgovora ove rezultate bi trebalo preispitati jer pojedini studenti ne znaju tačno šta su im roditelji po zanimanju ili ne razlikuju zanimanje roditelja od vrste delatnosti u kojoj su zaposleni.

ZAKLJUČAK

Najopštije rečeno, rezultati istraživanja pokazuju da je došlo do promena u razvoju defektološke profesije u teoriji i praksi u poslednjih 30 godina (Arsenović Pavlović, M., 1996.). Porastao je nivo obrazovanja roditelja budućih defektologa, promenio se njihov stav u pozitivnijem pravcu prema izboru studija njihove dece, jer daju više podrške, zatim, popravila se informisanost o defektološkom pozivu još u toku ranijih stepena obrazovanja, tako da studenti sa više plana i svesnih namera upisuju ove studije. I roditelji i kandidati mnogo realnije sagledavaju značaj ovog poziva u društvu nego pre tri decenije, ali i bolje poznaju snižene mogućnosti zapošljavanja u kriznom periodu. Neke delove ovog istraživanja trebalo bi ponoviti, kao na primer pitanje da li postoje razlike u stavovima prema defektološkom pozivu između studenata prve i završne godine, zatim, zbog čega se kod studenata tokom studiranja pojavljuju negativni stavovi prema defektološkoj praksi ili prema sadržajima koji se izučavaju na fakultetu i kako se ti negativni stavovi razvijaju i kako bi se mogli menjati (zašto se npr. kod velikog broja studenata posle prakse u nekoj ustanovi stavovi menjaju u negativnom smeru). Nalazi pokazuju da je potrebno da se kroz sadržaje, način rada i organizaciju fakulteta planski i sistematski radi na podizanju motivacije i modelovanju profesionalnog identiteta budućih stručnjaka specijalne edukacije (Arsenović Pavlović, M., Jolić, Z., 2007, Arsenović Pavlović, M, Antić S, 2012).

LITERATURA

1. Arsenović Pavlović, M., Antić, S. (2012). Slika o sebi kod studenata Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Naučni skup *Empirijska istraživanja u psihologiji*, Filozofski fakultet, Beograd, 10-11. februar. Knjiga rezimea. Merenje i procena u psihologiji. Beograd. Društvo psihologa Srbije. str. 147-148.
2. Arsenović Pavlović, M. i sar. (2008). Izazovi planiranja fakultetske nastave za specijalne edukatore za rad sa romskom decom. U D. Radovanović (ur.) *U susret inkluziji – dileme u teoriji i praksi* (str. 87-107), Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju – Izdavački centar.
3. Arsenović Pavlović, M. (2003). Predlozi za programe za razvoj budućih defektologa. *Istraživanja u defektologiji*, 2, 201-226.a.

4. Arsenović Pavlović, M. (2003). Škola i deca iz socijalno depriviranih sredina. U J. Šefer i sar. (urednici) *Uvažavanje različitosti i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.b.
5. Arsenović Pavlović, M. (1995a). Priroda motivacije studenata za studiranje na Defektološkom fakultetu (I deo). *Defektološka teorija i praksa*, 1, 166–178.
6. Arsenović Pavlović, M. (1995b). Priroda motivacije studenata za studiranje na Defektološkom fakultetu (II deo). *Beogradska defektološka škola*, 1, 81–89.
7. Arsenović Pavlović, M. (1996). Društvena kriza, kriza nauke i mesto akcionih istraživanja u izučavanju i izmeni specijalne škole „iznutra“. *Beogradska defektološka škola*, 1, str. 22–28.
8. Arsenović Pavlović, M., Jolić, Z. (2007). Akcija, naučno znanje i nova pozicija naučnika, u D. Radovanović (ur.): *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (str.107–130). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
9. Vizek Vidović, V. *Obrazovanje učitelja i nastavnika u Europi iz perspektive cjeloživotnog učenja*, očitano 18. 3. 2008. sa Internet adrese: www.idi.hr/ced/projekti/obr_nast/stanjeueuropi.pdf
10. Radivojević, D., Jerotijević, M., i sar. (2007). *Vodič za unapređivanje inkluzivne obrazovne prakse*. Beograd: Fond za otvoreno društvo.
11. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2009). *Službeni glasnik Srbije*, 12/72/2009/09.

STUDENTS SELF-PERCEPTION OF REASONS WHY THEY ARE STUDYING FASPER IN THE TIME OF EDUCATIONAL AND SOCIAL CHANGES IN SERBIA

Marina Arsenović Pavlović, Slobodanka Antić
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Anđela Todorović
University of Belgrade – Faculty of Philosophy

In the times of introducing inclusive education practices in our schools, the development of professional roles and identities of FASPER students is an especially important issue.

This study analyzes students' perception of the reasons for studying FASPER and their assessment of the quality of information they have on conditions in which they are going to realize their professional life. Our findings were compared with those obtained in a similar research three decades ago. The study included 152 subjects, and the sample was representative with respect to gender, year and course of study at FASPER.

The obtained results show that a high percentage of students (73%) reported positive aspects of future calls as reasons for studying FASPER: humanity, dynamism, curiosity, creativity, perspective, working with children and handicapped people and help. The second group of answers are those alleging interesting educational content (17%). In third place are the answers stating no clear reasons (4%). No doubt that the family is surely an important source of influence that models this positive attitude, for almost 25% of students claim that they have a close family member who is a special educator and/or a teacher. 62% of the students claim the support of parents in the selection of FASPER studies, 14% claim that parents were indifferent, 7% that their parents changed opinion to a more positive one, and 3% of FASPER students have parents who are still opposed.

Most students evaluated the quality of information on future calls as inadequate (60%), because they have no, or insufficient, knowledge of working conditions, promotion opportunities, employment condition, etc. Students mostly assess that FASPER studies suit their abilities (68%). A very important finding is that 63% of students changed their opinion on special education after students' practice, although, to our surprise, it is approximately an equal percentage of students who changed their opinion in a positive (48%) and negative direction (52%). The findings indicate that students today, compared to those thirty years ago, decide to study FASPER at an earlier age, have more social support for that decision and significantly more of them chose the faculty for the sake of their future calls and not, as in previous generations, as a compromise in relation to other personal and academic preferences.

Key words: professional development, professional motives, values of the call, study for special education and rehabilitation, university level students